

منابع کافی با توجه به ساختار سندی آن، به روشنی معلوم نیست، ولی با توجه به قرائنی می‌توان این گونه منابع را شناسایی کرد، به‌ویژه در جلد هشتم (کتاب الروضة).
منابع کافی بر سه گونه‌اند:

الف - گونه اول: منابع موجود کافی

ب - گونه دوم: منابع مفقود در کتاب روضه

ج - گونه سوم: منابع مفقود در سایر کتب کافی

الف - منابع موجود کافی

با مقایسه بین کتاب کافی و منابع موجود می‌توان برخی از منابع کافی را به‌دست آورد، شباهت بسیار ترتیب احادیث در دو کتاب از جمله قرائن کشف منابع به‌شمار می‌آید:

۱. بصائر الدرجات، محمد بن الحسن صفار، کتاب الحجۃ
۱: ۱۷۶ - ۱۸۰، ۱۹۰ - ۱۹۳، ۲۰۸ - ۲۱۴، ۲۱۸ - ۲۲۵،
۲۲۸ - ۲۳۰، ۲۳۸ - ۲۴۰، ۲۴۳ - ۲۷۰، ۲۷۳ - ۲۷۵ و موارد
دیگر. ۲.

۲. محاسن أحمد بن أبی عبد الله برقی کتاب الدعاء: ۲: ۵۱۶ -
۵۲۰، ۵۴۱ - ۵۴۲. کتاب العشرة: ۲: ۶۶۹ - ۶۷۰. کتاب
الزکاة، أبواب الصدقات: ۴: ۵۰ - ۵۲. کتاب الحج: ۴: ۲۸۳،
۲۸۶ - ۲۸۷ (در آداب سفر). مجلد ششم در کتاب اطعمه (۶:
۲۶۳ به بعد). و کتاب أشربه تا أبواب انبذه (۶: ۳۹۲ به بعد).
و کتاب دواجن (۶: ۵۳۵ به بعد). بسیار از محاسن بهره گرفته
شده است.

۳. کتاب حسین بن سعید، که به نام نوادر أحمد بن محمد بن
عیسی به چاپ رسیده، از اجزاء کتاب‌های سی‌گانه حسین بن
سعید است (ر. ک. مقاله «نوادر أحمد بن محمد بن عیسی
یا کتاب حسین بن سعید؟»، مجله آینه پژوهش، شماره ۴۶،

ص ۲۳ - ۲۶). کتاب النکاح ۵: ۴۱۵ - ۴۱۶، ۴۲۳ - ۴۲۴، ۴۲۶ - ۴۲۷. کتاب الإیمان و النذور و الکفارات ۷: ۴۴۰، ۴۵۴ - ۴۵۵.

۴. کتاب أبو سعید عصفری (این کتاب در ضمن اصول ستة عشر به چاپ رسیده است). کتاب الحجة ۱: ۶/۵۳۴، ۱۷/۱۸ و ۵. کتاب سلیم بن قیس هلالی کتاب فضل العلم ۱: ۱/۴۴، ۱/۴۶، ۱/۶۲. کتاب الحجة ۱: ۵/۱۹۱، ۱/۲۹۷، ۴/۵۲۹، ۱/۵۳۹. کتاب الإیمان و الکفر ۲: ۱/۳۹۱، ۱/۴۱۴.

شیوه اقتباس از مصادر موجود

با مراجعه به مواردی که صریحاً نام مصدر حدیث در سلسله سند ذکر شده است، در می‌یابیم که مؤلف گاه تغییراتی در هنگام برداشتن احادیث در سلسله سند انجام می‌دهد، این کارها که در جهت یکدست کردن و انسجام بخشیدن بیشتر صورت گرفته عبارتند از:

۱. تبدیل عبارات روایتی گوناگون به عنعنه.

قال حدثني خ عن (بصائر: ۱/۱۹۹ خ کافی ۱: ۳/۱۹۷)
(محاسن: ۲/۳۲ خ کافی ۲: ۱/۵۱۹) حدثنا خ عن (بصائر: ۵/۲۳۰ خ کافی ۱: ۳/۲۵۷) روی خ عن (بصائر: ۴/۳۹۹ خ کافی ۱: ۵/۴۶۲) (و نیز محاسن: ۴/۴۵۳ ذیل ۳۷۰ خ کافی ۶: ۷/۲۶۴) البته این تغییر در جایی که عبارت روایتی از اهمیت مفهومی خاصی برخوردار باشد، همچون موارد «و جادة» صورت نمی‌گیرد. (بصائر: ۱۲/۳۸۶ خ کافی ۱: ۱۲/۲۶۷).

۲. یکدست کردن عناوین راویان (معیار سازی)

ابو یوسف خ یعقوب بن یزید (محاسن: ۳/۴۵۳ ذیل ۳۷۰ خ کافی ۱: ۷/۲۶۴) (محاسن: ۵/۲۲۵ ذیل ۷۵۲ خ کافی ۶: ۳/۳۷۲) (محاسن: ۹۲/۵۸۹ خ کافی ۶: ۱۳/۳۰۴) ابن نبت الیاس خ الوشاء (محاسن: ۲۳/۳۲ خ کافی ۱: ۱/۵۲۰، تحویلی است) الحارث النصری خ الحارث بن المغیره (بصائر: ۳/۴۸۰ خ کافی ۱: ۳/۲۷۵) نوح التیسابوری خ نوح بن شعیب (محاسن: ۴۸۱/۴۵۷ خ کافی ۶: ۲/۳۲۳)

۳. یکدست کردن عناوین معصومین علیهم السلام

علی علیه السلام خ امیر المؤمنین علیه السلام (محاسن ۱: ۱۳۴/۲۲۱ خ کافی ۱: ۹/۷۰) جعفر بن محمد علیهما السلام خ ابی عبد الله علیه السلام (محاسن ۱: ۲۱/۳۲ خ کافی ۲: ۱/۵۱۹) تغییر تعابیر فوق در جهت به کارگیری عبارات احترام‌آمیز می‌باشد، مقایسه میزان عبارات «عن جعفر (بن محمد)» در کافی با سایر مصادر این تغییر عناوین را نشان می‌دهد. به عنوان نمونه در روایات مسعدة بن صدقة در کافی

تنها ۵ روایت با نام «جعفر (بن محمد)» وارد شده و در ۶۴ مورد دیگر کنیه شریف حضرت «أبو عبد الله علیه السلام» به کار رفته است، ولی در قِرب الإسناد - مثلاً - این نسبت کاملاً عکس شده، نام شریف حضرت در ۸۵ مورد و کنیه آن حضرت در ۱۶ مورد از روایات مسعدة بن صدقة دیده می‌شود، این گونه آمارها را در روایات راویان دیگر همچون سکونی، طلحة بن زید و... به آسانی می‌توان بدست آورد.

شبیبه این تغییر در کتاب‌های شیخ صدوق هم دیده می‌شود، شیخ صدوق معمولاً از واژه «الصادق علیه السلام» به تنهایی یا با نام یا کنیه بهره می‌گیرد، مثلاً این لقب در حدود ۶۷۰ مورد در فقیه به کار رفته با این که در کافی تنها در ۵ مورد این لقب دیده می‌شود. این تغییرات برای پرهیز از عبارات وهن‌آمیز صورت گرفته است.

لذا برای یافتن تعبیر اصلی راویان از امام صادق علیه السلام و سایر امامان باید به (به‌ویژه ر. ک. رجال کشی: ۸۳۹/۴۴۶) کتبی غیر از کتب کلینی و صدوق رحمهما الله رجوع کرد (رساله «أحسن الفوائد فی أحوال المساعدا»، مجله تراثنا، شماره ۵۳ و ۵۴، ص ۲۳۲ - ۲۳۴).

۴. اختصار در نام راویان

احادیث کافی را که در مصادر آن دنبال می‌کنیم، چه بسا با عنوان کامل‌تری روبه‌رو می‌شود، برخی از این تغییرات را ممکن است اختلاف نسخه تلقی کنیم (محاسن: ۱۴/۴۴۷ خ کافی ۶: ۸/۲۶۹). ولی کثرت این اختلافات و به‌ویژه پاره‌ای از تفاوت‌ها ما را به این نتیجه می‌رساند که شیخ کلینی در نام راویان اختصار روا می‌داشته، این کار ظاهراً در راستای یکدست کردن عناوین صورت گرفته است:

- الحارث بن محمد ابی جعفر الأحول خ الحارث بن محمد الأحول (محاسن: ۳۰/۳۵۰ خ کافی ۴: ۲/۲۸۳)

- أحمد بن الحسن بن علی بن فضال عن عمرو بن سعید المدائنی خ أحمد بن الحسن بن علی عن عمرو بن سعید (بصائر: ۴/۳۱۵ خ کافی ۱: ۴/۲۵۷)

- أبی المغراء حمید بن المثنی العجلی خ أبی المغراء العجلی (محاسن: ۱۶/۴۱۳ خ کافی ۶: ۵/۲۷۹) و با حذف العجلی نیز (محاسن: ۲۴۵/۴۲۹ خ کافی ۶: ۳/۲۹۱).

- سماعة بن مهران خ سماعة (محاسن: ۳۸۱/۴۵۵ خ کافی ۶: ۱/۲۶۳ و ۳/۲۷۲) (محاسن: ۳۹۳/۴۵۸ خ کافی ۶: ۴/۲۷۱).

- الحسن بن محبوب خ ابن محبوب (محاسن: ۲۳/۳۴۸ خ کافی ۴: ۴/۲۸۳).

گفتنی است که گاه در برخی عناوین، افزوده‌های تفسیری در کافی دیده می‌شود که موارد آنها اندک بوده و

می‌توان آنها را اختلاف نسخه دانست.

- محمدبن عیسیٰ خ محمدبن عیسیٰ بن عبید (بصائر):

۳۲۰ خ کافی ۱: ۲/۳۸۹

- الصباح خ صباح الحذاء (محاسن): ۳۱/۳۵۰ خ کافی ۲:

۹/۵۴۳ و به‌ویژه ۴: ۱/۴۸۳.

۵. حذف برخی از عناوین عطفی

- ابي القاسم و يعقوب بن يزيد عن زياد بن مروان القندي

خ يعقوب بن يزيد عن زياد بن مروان (محاسن): ۷۹۱/۵۳۲ خ

کافی ۶: ۲۰/۳۴۹). گمنام یا ضعیف بودن «أبو القاسم» و

بی‌نیازی از ذکر وی می‌تواند علت حذف باشد.

و نیز در هنگام اخذ روایت از دو مصدر گاه از یک مصدر

تنها برخی از راویان هم عرض ذکر می‌گردد:

- ابيه و عمرو بن عثمان و أيوب جميعاً عن ابن المغيرة

خ عمرو بن عثمان عن عبدالله بن المغيرة (محاسن) ۱: ۱۸/۳۰

خ کافی ۲: ۲/۵۱۸)، سند کافی تحویلی است و از دو مصدر

گرفته شده و احتمالاً اصل روایت از طریق دیگر: «علی بن

إبراهيم عن أبيه» بوده است.

در هنگام اخذ از دو مصدر، گاه کلینی تمام راویان معطوف

یک مصدر را حذف و به جای آن «عمن ذکرة» نهاده است:

- محمد بن الحسين و يعقوب بن يزيد عن ابن أبي

عمير خ علي بن إبراهيم عن أبيه و محمد بن يحيى عن

محمد بن الحسن عن ذكرة جميعاً عن ابن أبي عمير

(بصائر: ۱۲/۲۱۴ خ کافی ۱: ۶/۲۲۹)، احتمالاً در این مورد

هم اصل روایت از کتاب علی بن ابراهیم گرفته شده و

طریق محمد بن الحسن (الصقار) بعداً افزوده شده است.

برخی تغییرات دیگر نیز در هنگام اخذ روایات دیده شده که

به جهت نادر بودن آنها از ذکر آنها درمی‌گذریم، تنها به این

امر اشاره می‌کنیم که برخی از تفاوت‌ها از غلط نسخه ناشی

شده است:

- أحمد بن الحسن بن زياد عن محمد بن الحسن الميثمي

عن أبيه عن أبي عبد الله عليه السلام خ الحسن بن زياد عن

محمد بن الحسن الميثمي عن أبي عبد الله عليه السلام (بصائر):

۱/۳۸۳ خ کافی ۱: ۹/۲۶۸).

- الهيثم النهدي خ القاسم النهدي (بصائر: ۱۰/۲۵۶ خ

کافی ۱: ۴/۴۶۲، نسخه کافی موجود مغلوط است).

- ابيه عن عمرو بن إبراهيم و خلف بن حماد خ ابيه و

عمرو بن إبراهيم جميعاً عن خلف بن حماد (محاسن: ۹۷/۵۹۰

خ کافی ۶: ۱۰/۳۲۷).

تأکید بر این نکته مفید است که بکدست سازی اسناد

در کافی، به طور همیشگی دنبال نشده، بلکه تنها می‌توان

گفت که از این روش بسیار در اخذ و اقتباس کافی پیروی

شده است. نکته مهم در اقتباس از مصادر، بهره‌گیری از روش

تبدیل سند بوده است.

تبدیل اسناد در کافی

روشی در میان قدماء محدثین معمول بوده که در کتاب‌های

بصائر صفار، کافی، کتب شیخ صدوق، کتب شیخ طوسی مصادیق

بسیاری دارد که مجال طرح آنها در این مقال نیست، در این

روش، محدث قسمتی از سند را که به یک راوی مشهور و

شناخته شده منتهی می‌گردد، حذف و به جای آن سند دیگری

قرار می‌داده است، این روش با وجود شباهت‌هایی که با «نظریه

تعویض اسناد» در نزد متأخران دارد، تفاوت جوهری با آن دارد.

هدف از این روش تصحیح سند با حذف سند غیر معتبر نیست،

بلکه سند معتبر به سند معتبر دیگر تبدیل می‌شده است،

غرض از این تبدیل، علو اسناد (کم واسطه بودن سند) است

و نشانه‌هایی از آن در اصطلاح علم درایه با عنوان «بدل» از

اقسام علو سند دیده می‌شود.

به‌هرحال، به دو نمونه از کاربرد این روش در کافی اشاره

می‌کنیم:

نمونه اول: باب التمر از کتاب الأطعمة کافی دقیقاً با

باب التمر از کتاب المآكل محاسن مرتبط است. حدیث اول

تا ششم این باب کافی، در محاسن با ارقام ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۴،

۷۸۵، ۷۹۴ نقل شده که ترتیب آنها دقیقاً یکسان است و

هرچند تنها در حدیث اول و دوم نام احمد بن محمد بن

خالد آمده به‌نظر می‌آید که تمام ۶ حدیث برگرفته از

محاسن است. حدیث ۸ - ۱۶ این باب نیز در محاسن با

ارقام ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۸، ۸۰۴، ۸۰۶، ۸۱۷

چنانچه می‌بینید ترتیب این احادیث هم دقیقاً یکسان است و با

این که نام احمد بن ابي عبد الله تنها در دو حدیث ۸ و ۹ کافی

واقع شده و سایر احادیث با اسناد گوناگون نقل شده، ظاهراً

تمامی احادیث کافی برگرفته از محاسن برقی است.

نمونه دوم: عنوان باب «أكل الرجل في منزل أخيه بغير

إذنه» از کتاب الأطعمة کافی (ج ۶ ص ۲۷۷) دقیقاً در محاسن،

کتاب المآكل، باب ۲۱ (ص ۴۱۵) دیده می‌شود و ظاهراً عنوان

باب کافی از محاسن اخذ شده است.

در این باب ۵ روایت وجود دارد که تنها در روایت

دوم نام احمد بن محمد بن خالد دیده می‌شود، ولی

این ۵ روایت با ترتیبی (تقریباً) مشابه در محاسن با

ارقام ۱۷۲، ۱۷۵، ۱۷۴، ۱۷۶، ۱۷۷ نقل شده است.

این گونه یکسانی یا شباهت بسیار ترتیب احادیث کافی و

محاسن را که در کتاب‌های اطعمه، اشربه، دواجن (همگی از جلد ششم کافی) فراوان دیده می‌شود، نمی‌توان تصادفی دانست، بلکه از اقتباس احادیث از محاسن خبر می‌دهد، هرچند به نام صاحب محاسن تنها در اندک مواردی از اسناد فوق تصریح شده است. شبیه این امر در کتاب روضه کافی ارقام ۴۹۳ - ۴۸۸ (ر. ک. محاسن، ص ۳۴۶ - ۳۴۸، ارقام ۹، ۱۰، ۱۳، ۱۲، ۱۶، ۲۱) هم دیده می‌شود.

با عنایت به این روش، گاه برخی از مصادر کافی کشف شده‌اند که نام مؤلفان آنها اصلاً در مجموعه چند سند پیاپی نیامده است، به عنوان نمونه:

- کافی کتاب نکاح، ۵: ۱/۴۷۶ - ۴/۴۲۷ خ کتاب حسین - بن سعید مطبوع به نام نوادر احمد بن محمد بن عیسی، ارقام ۲۶۸، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲.

- کافی، کتاب الإیمان و النذور و الکفارات ۷: ۶/۴۴۰ - ۸ خ کتاب حسین بن سعید، ارقام ۱۷، ۱۸، ۱۹ هم چنین ۷: ۱/۴۵۴ - ۵/۴۵۵ خ کتاب حسین بن سعید، ارقام ۲۸، ۳۸، ۳۹، ۶۸، ۷۰ البته در ۳/۴۵۵ کافی، نام حسین بن سعید دیده می‌شود.

شبیه همین روش را با مقایسه مواردی از کافی با نقلیات شیخ طوسی از کتاب حسین بن سعید دنبال کرده، بهره‌گیری شیخ کلینی را از کتاب حسین بن سعید (اجزاء مفقود کتاب) به اثبات رسانده‌ایم، به عنوان نمونه:

- کافی کتاب النکاح ۵: ۱/۴۷۶ - ۳/۴۷۷ خ تهذیب ۸: ۲۱۰/۷۴۶ - ۷۴۸ در سند ص ۳/۴۷۷ کافی نام «الحسین بن سعید» دیده می‌شود.

- کافی، کتاب العتق ۶: ۱/۱۸۰ - ۳ خ تهذیب ۸: ۷۶۸/۲۱۶ - ۷۷۰ در سند ص ۳/۱۸۰ کافی نام «الحسین بن سعید» آمده است.

البته این احتمال که کافی روایات فوق را با واسطه کتاب دیگری از کتاب حسین بن سعید برداشته باشد، می‌تواند مطرح باشد، ولی بدون به‌کارگیری قاعده تبدیل اسناد، ارتباط دو کتاب کافی و حسین بن سعید توجیه‌پذیر نیست، توضیح بیشتر این بحث‌ها در این مقال نمی‌گنجد.

ب - منابع مفقود کافی (در کتاب الروضة)

در غالب احادیث کتاب روضه چند سند پیاپی به یک راوی خاص منتهی می‌گردد و از نام این راوی به بعد سند اختلاف پیدا می‌کند، این راوی نیز غالباً در آغاز سند به شکل اشاره سندی یا معلق بدون ضمیر یا با ضمیر دیده می‌شود، شبیه این اسناد پیاپی در سایر کتاب‌های کافی اندک است. به هر حال، در کتاب روضه کافی در غالب احادیث یافتن منبع،

آسان است ما در این جا نام منابع اصلی این کتاب را ذکر می‌کنیم:

۱. أبان بن عثمان، ارقام ۷۴ - ۷۸ (و بهذا الإسناد عن أبان)، ۳۱۹ - ۳۲۵ (اکثر روایات معلق است و با ابان آغاز می‌شود)، ۷۰ و ۷۱ (سند دوم معلق است) و نیز با همین سند در رقم ۳۵۶.
- به نظر می‌رسد که روایات فوق که در ارتباط با مثالب خلفای نخستین می‌باشد از کتاب ابان بن عثمان که با وصف «کتاب حسن کبیر یجمع المبتدأ (المبدأ) [و المبعث] و المغازی و الوفاة [و السقیفة] و الردة توصیف شده است، [رجال نجاشی: ۸/۱۳، فهرست شیخ: ۶۲/۴۷] برگرفته شده است.
- روایات دیگری از ابان نیز در مضامین مربوط به تاریخ انبیاء، مولد النبی، سیره النبی، المغازی، ردة الناس بعد النبی صلی الله علیه و آله در این مجلد کافی دیده می‌شود که باید از کتاب فوق گرفته شده باشد، بویژه ارقام ۵۱۰ - ۵۱۷ (که معلق بر ابان است در حدیث ۵۰۹) و با همین سند در ارقام ۵۶۶ و ۵۶۷، ظاهراً این کتاب به تاریخ انبیاء هم می‌پرداخته یا ابان کتاب مستقلی در این زمینه داشته است (ر. ک. ارقام ۷۰، ۲۶۴، ۴۵۸، ۴۵۹، ۵۰۴، ۹۶، ۹۷، ۴۵۹، ۴۲۲، ۵۵۹، ۵۸۸، ۵۸۹، ۲۶۴، ۴۵۴، ۴۵۶، ۳۹، ۴۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۵۷).
۲. أحمد بن محمد بن خالد ارقام ۳۳۳ - ۳۳۵ گویا از کتاب «الحقائق» از اجزاء مفقود محاسن دو رقم ۲۰۶ و ۲۰۷ از کتاب «تعبیر الرؤیا» از اجزاء مفقود محاسن گرفته شده است. از اجزاء موجود محاسن هم در کتاب «الروضة» احادیثی نقل شده که پیشتر ذکر شد. (نمونه دیگر رقم ۴۱۶ و ۴۱۷ خ محاسن: ۲۰/۳۴۷، ۴۱/۳۵۲).
۳. أحمد بن محمد بن عیسی ارقام ۴۴ - ۵۵، ۲۱۶ - ۲۱۸، ۲۹۷ - ۳۰۱، ۳۸۴ - ۳۸۶، ۳۹۱ - ۳۹۴، ۴۵۱ - ۴۵۳، ۵۱۸ - ۵۲۲، ۵۲۵ - ۵۲۸ نیز ارقام ۲۹ - ۳۱، ۵۹ - ۶۸، ۱۳۹ - ۱۴۳، ۲۲۵ - ۲۲۹، ۴۸۱، ۴۸۴، ۵۶۹ - ۵۷۲، ۵۷۸ - ۵۸۲. این روایات از کتاب احمد بن محمد بن عیسی (ظاهراً نوادر) گرفته شده است.
۴. احمد بن هلال گویا از کتاب نوادر وی، ارقام ۳۷۰ - ۳۷۲ (خ رجال نجاشی: ۱۹۹/۸۳).
۵. إسماعیل بن مهران ارقام ۵۵۰، ۵۵۱ و نیز حدیث ۱۹۳ ظاهراً از کتاب خطب امیر المؤمنین علیه السلام (خ رجال نجاشی: ۴۹/۲۷).
۶. جعفر بن بشیر، احتمالاً از کتاب مشیخه وی یا کتاب نوادر وی

ارقام ۱۵۶ - ۱۵۹ (معلق بر ۱۵۵)، ۲۶۷ (معلق بر ۲۶۶) و نیز ۱۸۸ و ۵۶۸ (خ رجال نجاشی: ۲۰۴/۱۱۹).

۷. الحسن بن محبوب
 ارقام ۱۱۴ - ۱۱۸ (معلق بر ۱۱۳)، ۲۸۳ - ۲۸۸، ۵۳۳ - ۵۳۶ (معلق بر ۵۳۲)، ۱۴۴ و ۱۴۵ و ۱۴۶ و ۱۴۷ (دو روایت آخری معلق است)، ۳۹۶ - ۳۹۹ (معلق بر ۳۹۵)، و نیز ارقام ۲۳۷ و ۲۳۸ و ۳۳۸ و ۳۳۹ و ۴۰۲ و ۴۳. گویا این روایات از کتاب النوادر ابن محبوب و احتمالاً از کتاب مشیخه وی گرفته شده است (خ فهرست شیخ طوسی: ۱۶۲/۱۲۲).

۸. حفص بن غیاث
 ارقام ۱۰۹ - ۱۱۱ (بهذا الإسناد، اشاره به حدیث ۱۰۸)، ۱۱۲ (معلق بر ۱۰۸) و نیز رقم ۹۸ این روایات که همگی از امام صادق علیه السلام است ظاهراً از کتاب حفص بن غیاث که از آن حضرت نقل کرده گرفته شده است (خ رجال نجاشی: ۳۴۶/۱۳۵ و نیز فهرست طوسی: ۲۴۲/۱۵۸، له کتاب معتمد).

۹. حنان بن سدير
 ارقام ۳۴۱ - ۳۴۴ (معلق بر ۳۴۰) این روایات غالباً درباره متالب خلفای نخستین و ارتداد مردم پس از پیامبر صلی الله علیه و آله است (خ رجال نجاشی: ۳۷۸/۱۴۶، فهرست شیخ طوسی: ۲۵۴/۱۶۴).

۱۰. سهل بن زیاد، ظاهراً از کتاب النوادر
 ارقام ۳۵ - ۳۸ (مضمّر یا معلق بر ۳۴)، ۱۲۵ و ۱۲۶ (معلق بر ۱۲۴)، ۱۶۶ - ۱۷۰ (معلق بر ۱۶۵)، ۱۷۷ - ۱۸۷ (معلق بر ۱۷۶)، ۱۹۷ و ۱۹۸ (معلق بر ۱۹۶)، ۲۶۳ و ۲۶۴ (معلق بر ۲۶۲)، ۳۱۸ (معلق بر ۳۲۸ (معلق بر ۳۲۷)، ۳۳۱ و ۳۳۲ (معلق بر ۳۳۰)، ۴۳۶ (معلق بر ۴۳۵)، ۵۴۶ (معلق بر ۵۴۵). در برخی از احادیث مجموعه‌ای از روایات ظاهراً از کتاب سهل بن زیاد است با استفاده از روش تبدیل اسناد همچون ۱۴۸ - ۱۵۴، ۱۵۹ - ۱۷۰. (خ رجال نجاشی: ۴۹۰/۱۸۵ و نیز فهرست شیخ طوسی: ۳۳۹/۲۲۸).

۱۱. صالح بن ابی حماد، ظاهراً از کتاب النوادر
 ارقام ۳۰۲ - ۳۰۷، ۳۰۷ - ۲۵۵ - ۳۶۶ (خ رجال نجاشی: ۵۲۶/۱۹۸ و نیز فهرست شیخ طوسی: ۳۵۹/۲۴۴).

۱۲. علی بن ابراهیم
 ارقام ۲۰۸ - ۲۱۳، ۲۵۴ - ۲۵۹، ۴۱۸ - ۴۲۶، ۴۶۶ - ۴۷۹، ۵۳۹ - ۵۴۱، ۵۵۸ - ۵۶۱. برخی از این مجموعه‌ها گویا از تفسیر علی بن ابراهیم (که غیر از تفسیر موجود منسوب به وی - که از علی بن حاتم قزوینی است - می‌باشد) و برخی دیگر از کتاب المغازی و یا

سایر کتب وی گرفته شده است. (رجال نجاشی: ۶۸۰/۲۶۰، فهرست طوسی: ۳۸۰/۲۶۶).

۱۳. علی بن حدید
 ارقام ۴۱۳ - ۴۱۵ (خ رجال نجاشی: ۷۱۷/۲۷۴، فهرست طوسی: ۳۸۲/۲۶۷).

۱۴. علی بن الحسن بن علی [بن فضال]
 ارقام ۳۸۷ - ۳۸۹. وی کتاب‌هایی همچون کتاب الدلائل، کتاب المعرفة، کتاب صفات النبی، کتاب المثالب، کتاب الأصفیاء نگاشته است. (رجال نجاشی: ۱۷۶/۲۵۷، فهرست شیخ طوسی: ۳۹۲/۲۷۳).

۱۵. علی بن العباس [الجرادینی الرازی] ارقام ۱۹۹ - ۳۰۲، ۴۳۱ - ۴۳۴، و نیز ارقام ۲۱۴ و ۵۷۴. وی کتاب‌هایی همچون کتاب الآداب و المروءات نگاشته است (رجال نجاشی: ۶۶۸/۲۵۵).

۱۶. محمد بن ابی عمیر، گویا از نوادر ارقام ۳۶۰ - ۳۶۲ (خ رجال نجاشی: ۸۸۷/۳۲۷، فهرست شیخ طوسی: ۶۱۸/۴۰۵، مقدمه فقیه).

۱۷. محمد بن سالم بن ابی سلمة رقم ۳۴۷ (معلق بر ۳۴۶)، ۲۸۹ و ۲۹۰، و نیز ۳۱۵ و ۳۱۴، در این دو مورد احتمال برگرفتن از کتاب محمد بن سعید بن غزوان هم می‌رود، (خ رجال نجاشی: ۹۷۴/۳۶۲، ۱۰۱۷/۳۷۲، فهرست شیخ طوسی: ۶۰۹/۴۰۱).

۱۸. محمد بن سلیمان الدیلمی ارقام ۱۰ - ۱۴، این روایات مرتبط با مسائل امامت و فروع آن است. البته محتمل است که این روایات از کتاب سهل (بن زیاد) و وی از کتاب محمد بن سلیمان دیلمی گرفته باشد، (خ رجال نجاشی: ۹۸۷/۳۶۵، فهرست شیخ طوسی: ۵۹۳/۳۸۸).

۱۹. مسعدة بن صدقة ۱۲۷ - ۱۳۲ و نیز رقم ۲۲ و ۳۲۶ (خ رجال نجاشی: ۱۱۰۸/۴۱۵، فهرست شیخ طوسی: ۷۴۴/۴۶۶).

۲۰. معلى بن محمد ارقام ۲۷۴ - ۲۷۶ (خ رجال نجاشی: ۱۱۱۷/۴۱۸، فهرست شیخ طوسی: ۷۳۴/۳۶۰).

۲۱. وهيب بن حفص ارقام ۲۹۴ و ۲۹۵ (معلق بر ۲۹۳)، (خ رجال نجاشی: ۱۱۵۹/۴۳۱، فهرست شیخ طوسی: ۷۸۰/۴۸۹).

۲۲. یحیی بن عمران الأشعری ارقام ۱۲۰ - ۱۲۳ (معلق بر ۱۱۹)، ۳۵۰ - ۳۵۵ (معلق بر ۳۴۹) (خ رجال نجاشی: ۱۱۹۹/۴۴۴، هذا الكتاب يرويه عدة كثيرة من أصحابنا، فهرست شیخ طوسی: ۷۹۰/۵۰۲). نکته جالب توجه این است که در این افراد، ۶ نفر دارای کتاب نوادر هستند (ارقام ۳، ۵، ۹، ۱۰، ۱۵).

ج - منابع مفقود کافی (در غیر کتاب روضه)

منابع مفقود کافی را به دو قسم می‌توان تقسیم کرد:
قسم نخست: کتب اساتید کلینی.

قسم دوم: کتب دیگر راویان

قسم نخست: کتب اساتید کلینی:

در قسم نخست چند نفر از اساتید کلینی را نام می‌بریم که اخذ کلینی از کتاب آن‌ها روشن می‌نماید، ما از هر کتاب تنها چند آدرس محدود به عنوان نمونه ذکر می‌کنیم:

- علی بن ابراهیم

کتاب التوحید ۱: ۲/۱۵۰ - ۵/۱۵۱. کتاب الإیمان و الکفر

۲: ۲/۸۰ - ۶/۸۱، ۹/۱۱۰ - ۱۲/۱۱۱، ۷/۱۱۴ - ۱۰، ۲/۱۲۸

- ۶/۱۲۹، ۹/۱۳۱، ۱۲/۱۳۱، ۲۰/۱۳۴ - ۲۴/۱۳۶، ۹/۲۰۲ -

۱۲، ۱/۳۰۰ - ۵/۳۰۱، ۳/۴۴۲ - ۶ و ۱/۴۴۳ و ۲. کتاب فضل

القرآن ۲: ۱۶/۶۲۳ - ۱۹. کتاب العشرة ۲: ۹/۶۵۴ - ۱۲/۶۵۵،

۷/۶۶۴ - ۱۰. کتاب الصلاة ۳: ۳/۲۸۳ - ۶ - ۵/۳۱۰ - ۸/۳۱۱

۱/۴۵۷ - ۴/۴۵۸. کتاب الزکاة ۳: ۴/۵۳۰ - ۷/۵۳۱، ۱/۵۴۵

- ۵/۵۴۶، ۲/۵۴۷ - ۵، ۴: ۲/۴۶ - ۶/۴۷. کتاب الصیام ۴:

۱۰/۶۴ - ۱۳، ۱/۱۱۸ - ۴. کتاب الحج ۴: ۲/۲۳۰ - ۵/۲۳۱،

۳/۲۵۳ - ۶. کتاب الجهاد ۵: ۱۰/۸ - ۱۴، ۴/۲۸ - ۸/۲۹

۱/۶۰ - ۴/۶۱. کتاب النکاح ۵: ۴/۳۲۰ - ۷/۳۲۱، ۸/۳۵۸

- ۱۱، ۲/۳۷۸ - ۵/۳۷۹، ۴/۴۴۴ - ۷/۴۴۵، ۲۶/۵۶۲ - ۵/۵۶۳

۲۹، ۱۲/۴۷۰ - ۱۶، ۱/۵۴۳ - ۴/۵۴۴، ۶/۵۴۶ - ۹/۵۴۸

کتاب الطلاق ۶: ۱/۱۲۸ - ۴، ۴/۱۶۳ - ۱۱/۱۶۵، ۳/۱۷۱

- ۶. کتاب العتق ۶: ۱/۱۸۳ - ۴/۱۸۳. کتاب الصید ۶: ۵/۲۲۰

- ۹. کتاب الأطعمة ۶: ۲/۲۴۴ - ۵/۲۴۵. کتاب الدواجن ۶:

۱۵/۵۴۰ - ۱۸. کتاب الموارث ۷: ۱۳۶/ذیل ۱ - ۵/۱۳۸

۱/۱۴۲ - ۴/۱۴۳، ۴/۱۴۳ - ۱/۱۴۳. کتاب الحدود ۷: ۴/۱۷۸

- ۷/۱۷۹، ۷/۲۰۶ - ۱۲/۲۰۷، ۲۰/۲۳۷ - ۲۳/۲۳۸، ۲۶/۲۶۵

- ۲۹. کتاب الديات ۷: ۱/۲۸۰ - ۷/۲۸۲، ۱/۲۸۳ - ۶/۲۸۴

۱۱/۲۹۲ - ۱۶/۲۹۴، ۷/۳۱۲ - ۱۰، ۱/۳۲۱ - ۵/۳۲۲، ۸/۳۵۲

- ۱۲ [حدیث ۱۰ زائد است]، ۳۶۰/۱ - ۳۶۱/۵، ۳۶۸/۵ - ۸

کتاب الشهادات ۷: ۴/۳۸۴ - ۸. کتاب الإیمان و النذور ۷:

۴/۴۵۲ - ۷/۴۵۳، ۱۲/۴۵۸ - ۲۵/۴۵۹. روایات مرفوعه علی -

بن ابراهیم و روایاتی که علی بن ابراهیم از راوی مبهم چون

«عمن أخبره» نقل می‌کند در کتاب‌های مختلف کافی پراکنده

است و این امر نشان می‌دهد که وی از مصادر اصلی کافی

است و چون در آن زمان معمولاً نقل از کتاب انجام می‌شد،

ظاهراً از کتب وی اخذ شده است، وی کتب بسیاری داشته که

می‌تواند مصدر کافی باشد؛ به‌ویژه کتاب الشرائع.

- علی بن محمد کتاب الحجّة، باب مولد الصحاب علیه

السلام ۱: ۱/۵۱۴ - ۳۱/۵۲۵ (اکثر روایات این باب)، باب

الإشارة و النص إلى أبي محمد ۱: ۱/۳۲۵ - ۱۳/۳۲۸ (تمام

روایات بجز ۵/۳۲۶)، باب الإشارة و النص إلى أبي محمد علیه

السلام ۱: ۱/۳۲۸ - ۶/۳۲۹ (اکثر روایات باب)، باب فی تسمیه

من رآه علیه السلام ۱: ۲/۳۳۰ - ۱۵/۳۳۲ (اکثر روایات باب)

باب مولد أبي محمد الحسن بن علی علیهما السلام ۱: ۲/۵۰۶

به بعد (بسیاری از روایات باب) این روایات که همگی مربوط

به حضرت حجت و پدر بزرگوارشان می‌باشد برگرفته از کتاب

اخبار القائم نگاشته دایی مصنف علان کلینی است (رجل

نجاشی: ۶۸۲/۲۶۰، در طریق این کتاب نام محمد بن یعقوب

کلینی افتاده است) مرفوعات علی بن محمد در کتاب‌های

مختلف دیگر هم وجود دارد که می‌تواند نشانه برگرفتن از

کتب وی باشد. - محمد بن یحیی کتاب فضل العلم ۱: ۲/۵۱

- ۶/۵۲. کتاب الحجّة ۱: ۲/۴۳۶ - ۶/۴۳۷، ۶/۵۳۰ - ۹/۵۳۲

کتاب الإیمان و الکفر ۲: ۱/۲۰۵ - ۸/۲۰۷ (احتمال برگرفتن

از کتاب احمد بن محمد بن عیسی در اکثر این روایات بعید

نیست)، ۱۲/۲۷۱ - ۱۵/۲۷۲. کتاب الدعاء ۲: ۱۲/۵۶۶ -

۱۵/۵۶۷. کتاب الصلاة ۳: ۴/۴۶۴ - ۷/۴۶۵. کتاب الصیام ۴:

۱/۱۰۹ - ۴. کتاب الحج (أبواب الزیارات) ۴: ۲/۵۴۴ - ۵. کتاب

المعیشة ۵: ۲/۹۳ - ۵، ۴/۲۹۳ - ۷/۲۹۴، ۷/۳۰۵ - ۱۰/۳۰۶

کتاب النکاح ۵: ۴/۴۰۳ - ۸/۴۰۴، ۲/۴۳۵ - ۵/۴۳۶، ۱۵/۴۴۶

- ۱۸/۴۴۷، ۸/۴۶۹ - ۱۱/۴۷۰. کتاب المقیة ۶: ۱/۱۲ -

۷/۱۶، ۱۰/۴۴ - ۱۳. کتاب العتق ۶: ۱۲/۱۸۸ - ۱۵. کتاب

الصید ۶: ۱۶/۲۰۵ - ۱۹/۲۰۹. کتاب الأطعمة ۶: ۱/۳۱۴ - ۴

۹/۳۳۰ - ۱۲. کتاب الأشرية ۶: ۲/۳۸۸ - ۵/۳۸۹، ۹/۴۲۳

- ۱۵/۴۲۴، ۱/۴۲۴ - ۴/۴۲۶. کتاب الوصایا ۷: ۱/۴۴ - ۴

۸/۵۹ - ۱۳/۶۰، ۲۰/۶۲ - ۲۷/۶۴. کتاب الشهادات ۷: ۸/۳۹۶

- ۱۱.

گفتنی است که در مواردی «محمد بن یحیی عن احمد -

بن محمد بن عیسی» در اسناد پیاپی واقع است که ظاهراً از

کتاب احمد بن محمد بن عیسی و یا از کتاب محمد بن یحیی

(و وی از کتاب احمد بن محمد بن عیسی) گرفته شده است. از

این نمونه‌ها تنها به ذکر دو مورد اکتفاء می‌کنیم: کتاب الحج

۴: ۴/۵۲۸ - ۱۱/۵۳۰. کتاب النکاح ۵: ۱/۳۷۹ - ۶/۳۸۰

مرفوعات محمد بن یحیی نیز در کافی در ابواب مختلف

پراکنده است، ظاهراً روایات محمد بن یحیی عطار از کتاب

نوادری گرفته شده است. خلاصه - علی بن ابراهیم، از

کتب وی به‌ویژه کتاب شرایع. - علی بن محمد ض علان

کلینی، از کتاب اخبار القائم. - محمد بن یحیی، از کتاب نوادر.

این مشایخ همگی از بزرگان و ثقات طائفه هستند.

قسم دوم: مصادر کافی (غیر از اساتید کلینی)

در این قسم تنها به ذکر روایاتی که بر گرفتن کلینی از کتاب آنها روشن است با ذکر آدرس اکتفاء می‌کنیم:

- أحمد بن محمد بن خالد

کتاب الإيمان و الکفر ۲: ۲۲/۹۸ - ۲۵ - ۹/۱۲۳ - ۱۳/۱۲۴

۶/۱۲۵ - ۹/۱۲۶، ۸/۱۳۹ - ۱۱/۱۴۰، ۷/۱۶۴ - ۱۰/۱۶۵

۱۰/۱۸۱ - ۱۳/۲۰۳ - ۱۶ - ۲۸/۲۳۹ - ۳۳ - ۲/۲۶۰

۷/۲۶۱، ۴/۳۰۳ - ۷، ۵/۳۳۹ - ۸ - ۶/۴۰۰ - ۹ - ۴/۴۵۴ - ۱۲

کتاب الدعاء ۲: ۹/۴۹۷ - ۱۲/۴۹۸ - ۱۰/۵۲۴ - ۱۳ - ۲۳/۵۲۹

۳۴/۵۳۳، ۱۹/۵۸۴ - ۲۱/۵۸۹. کتاب المعیشة ۵: ۱۲/۱۵۲

۱۷/۱۵۳ - ۳۰/۳۱۱ - ۳۴. کتاب النکاح ۵: ۲/۵۱۱ - ۵

۵/۵۱۷ - ۹ - ۱۵/۵۳۶ - ۴/۵۳۶. کتاب الصيد ۶: ۱/۲۲۲ - ۴

کتاب الزی و التجمل ۶: ۱۰/۴۵۷ - ۱۳ - ۶/۴۹۰ - ۹ - ۳/۴۹۴

- ۶ و نیز در برخی موارد دیگر با عنوان «عدة من أصحابنا

عن أحمد بن محمد» مصدر کافی در این روایات، کتاب‌های

مفقود از کتب محاسن است.

- أحمد بن محمد بن عیسی

کتاب الإيمان و الکفر ۲: ۱۰/۱۰۱ - ۱۳ - ۱/۱۱۳ - ۵

۲/۱۵۰ - ۶/۱۵۱ - ۲۳/۱۵۵ - ۲۶ - ۱/۱۶۹ - ۴/۱۷۰ - ۱/۱۹۲

۴ - ۱/۲۰۵ - ۶/۲۰۶. کتاب الدعاء ۲: ۴/۵۷۸ - ۹/۵۷۹

کتاب الوصایا ۷: ۱/۷ - ۴

و نیز با عنوان «أحمد بن محمد» در کتاب‌های چندی به

روایت محمد بن یحیی: کتاب الإيمان و الکفر ۲: ۱/۲۰۹ - ۴

کتاب الحج ۴: ۴/۵۲۸ - ۱۱/۵۳۰. کتاب المعیشة ۵: ۴/۲۲۰

- ۷/۲۲۱. کتاب الأطعمة ۶: ۲/۳۳۳ - ۵. کتاب الإيمان و

النذور ۷: ۱۰/۴۶۲ - ۱۳. و به روایت «عدة من أصحابنا»

(عن أحمد بن محمد) در کتاب‌هایی که قرائن نشان می‌دهد که

مراد از احمد بن محمد در آنها احمد بن محمد بن عیسی اشعری

است: کتاب الحج ۱: ۵/۱۸۶ - ۱۰/۱۸۷. کتاب الصیام ۴:

۱/۱۷۷ - ۴. کتاب الحج ۴: ۱۳/۳۴۱ - ۱۸ - ۵/۳۵۱ - ۹

۷/۴۰۸، ۱۱ - ۲/۵۸۷ - ۵. در پارهای از کتب نیز «عدة من

أصحابنا عن أحمد بن محمد» وارد شده که مراد از احمد بن

محمد در آنها مردّد بین برقی و اشعری است؛ همچون کتاب

الجهاد ۵: ۱/۴۷۰ - ۴. کتاب المعیشة ۵: ۱/۱۱۲ - ۴. کتاب

الزی و التجمل ۶: ۱۱/۴۴۰ - ۱۴. بهر حال، مصدر کافی در

روایات احمد بن محمد بن عیسی، کتاب نوادر وی است که به

نام نوادر احمد بن محمد بن عیسی چاپ شده از کتب حسین بن

سعید است.

- اسحاق بن محمد نخعی

کتاب الإيمان و الکفر (باب مولد أبی محمد الحسن بن علی
علیهما السلام) ۱: ۹/۵۰۸ - ۲۲/۵۱۲. گویا از کتاب «أخبار
السید» وی گرفته شده و مراد از «السید»، امام عسکری علیه
السلام است.

- الحسن بن العباس بن الحریش

کتاب الحجّة، باب فی شأن إنا أنزلناه فی لیلة القدر و

تفسیرها، ۱: ۱/۲۴۲ - ۹/۲۵۲ (تمام باب)، ۱۱/۵۳۲ - ۱۳/۵۳۳

این روایات برگرفته از «کتاب إنا أنزلناه فی لیلة القدر» وی

است (رجال نجاشی: ۱۳۸/۶۰، مجمع الرجال ۲: ۱۱۸ به نقل از

کتاب ضعفاء ابن غضایری، و نیز فهرست طوسی: ۱۹۸/۱۳۶).

- الحسن بن محبوب

در ابواب مختلف نام وی در اسناد پیاپی آمده است. به

عنوان نمونه: کتاب النکاح ۵: ۱/۳۷۹ - ۴/۳۸۰. کتاب الموارث

۷: ۱۳/۲۰۸ - ۱۷. کتاب الديات ۷: ۱۱/۳۰۵ - ۱۴، ۱۲/۳۱۳

- ۱۷. وی کتاب‌های چندی دارد همچون کتاب المشیخة،

کتاب النکاح، کتاب الفرائض، کتاب الديات که می‌توانند مصدر

کافی باشند.

- الحسن بن محمد بن سماعة

کتاب الطلاق ۶: ۹/۸۲ - ۱۱، ۸/۹۱ و ۹ و ذیله و ۱۰ و

موارد دیگر ظاهرا کتاب الطلاق وی مصدر کافی بوده است.

- الحسن بن سعید

با مقایسه کافی و تهذیبه مواردی که از کتب حسین بن

سعید اخذ شده می‌توان شناسایی کرد؛ از جمله: کتاب نکاح ۵:

۱/۴۷۶ - ۳/۴۷۷. کتاب عتق ۶: ۱/۱۸۰ - ۳.

- حماد بن عیسی

کتاب الصلاة ۳: ۱/۲۷۱ - ۶/۲۷۱. کتاب الزکاة ۳: ۱/۵۵۳

- ۴. ظاهرا از کتاب الصلاة و کتاب الزکاة وی گرفته شده

است.

- سلمة بن الخطاب

کتاب الجنائز ۳: ۵/۲۲۱ - ۸/۲۲۲، روایات همگی با «لما

قبض رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم» آغاز می‌گردد.

این احادیث از کتاب وفاة النبی صلى الله عليه وآله گرفته شده

است (رجال نجاشی: ۴۹۸/۱۸۷).

- سهل بن زیاد

در کتب مختلف از جمله: کتاب التوحید ۱: ۴/۱۰۲ -

۱۰/۱۰۳. کتاب الحجّة ۱: ۲۲/۵۴۷ - ۲۶/۵۴۸. کتاب الجنائز

۳: ۱۲/۲۵۴ - ۱۵. کتاب الحج ۴: ۶/۳۸۶ - ۹. کتاب الأشربة،

أبواب الابندة، ۶: ۱۷/۴۳۴ - ۲۱. کتاب الزی و التجمل ۶:

۳/۴۹۵ - ۶. روایات مرفوعه وی نیز در ابواب مختلف کافی

پراکنده است. مصدر کافی ظاهرا کتاب التوحید و کتاب النوادر

وی است، در طریق نجاشی به کتاب النوادر، نام محمدبن یعقوب قرار گرفته است (رجال نجاشی: ۱۸۵/۴۹۰).

- عبد العظیم بن عبدالله الحسینی

کتاب الحجّة ۱: ۵۶/۴۲۳ - ۶۴/۴۲۴. راوی این روایات احمدبن مهران است که از ارباب کتب شمرده نشده است.

- عبدالله بن ابراهیم بن محمد الجعفری

کتاب الحجّة ۱: ۱۷/۳۵۸ - ۳۶۷/ذیل ۱۹. این احادیث ظاهراً همگی در اصل در کتاب «خروج محمدبن عبدالله و مقتله» و کتاب «خروج صاحب فح و مقتله» بوده است. (رجال نجاشی: ۵۶۲/۲۱۶).

- (محمد) ابن ابی عمیر

در کتب مختلف از جمله: کتاب الدعاء ۲: ۳/۴۸۹ - ۶ کتاب الجنائز ۳: ۱۷/۲۵۵ - ۲۰. وی مؤلف کتاب معروف نوادر است و ممکن است روایات با واسطه از کتاب وی گرفته شده باشد.

- محمدبن احمد

کتب مختلف از جمله: کتاب وصایا ۷: ۹/۵۹ - ۱۲/۵۹. و نیز روایات مرفوعه وی در کتاب الصلاة و کتاب الصیام و غیر آنها دیده شده است، وی محمدبن احمدبن یحیی صاحب کتاب مشهور نوادر الحکمة است.

- محمدبن علی

روایات وی در کتاب الحجّة از طریق احمدبن مهران بسیار است از جمله: ۱: ۳۱۳/۱۰ - ۳۱۶/۱۵، ۳۲۱/۶ - ۹. مراد از محمدبن علی ظاهراً محمدبن علی صیرفی ابوسمینه است که کتب چندی دارد از جمله: کتاب الدلائل (رجال نجاشی: ۸۹۴/۳۳۲).

- معلی بن محمد

کتاب فضل العلم ۱: ۱/۵۴ - ۴. کتاب الحجّة، باب انّ النعمة التي ذكرها الله عز و جل في كتابه الأئمة عليهم السلام ۱: ۱/۲۱۷ - ۴ (۲/۲۱۷) روایت مرفوعه معلی بن محمد می باشد، ۷/۴۱۳ - ۱۶/۴۱۵ و ۱۸، ۲۰/۴۱۶ و ۲۱ و ۲۳، ۲۹/۴۱۷ و ۳۰، ۳۲/۴۱۸ - ۳۴، ۴۰/۴۲۰ - ۴۶/۴۲۱، ۴۹/۴۲۲ و ۵۰، ۶۸/۴۲۵ - ۷۰/۴۲۶ و ۷۱ و ۷۳، ۷۷/۴۲۷، ۷۹/۴۲۸. وی کتاب‌های زیادی در موضوع ولایت نگاشته است، روایات بالا همگی درباره آیات ولایت است، لذا به احتمال زیاد از کتاب تفسیر یا کتاب الإمامة وی گرفته شده است (۱۱۱۷/۴۱۸).

- یونس بن عبد الرحمن

نام وی در کتب مختلف در اسناد پیاپی آمده از جمله: کتاب فضل العلم ۱: ۲/۵۹ - ۵/۶۰. کتاب الإیمان و الکفر ۲: ۳/۲۷۷ - ۷، ۱۷/۲۸۴ - ۲۰، ۲/۳۷۰ - ۶/۳۷۱.

کتاب الموارث ۷: ۱/۵۳ - ۵/۱۵۴. کتاب الحدود ۷: ۲/۱۷۷ - ۵. کتاب الديات ۷: ۳/۲۹۱ - ۶ یونس بن عبد الرحمن کتاب‌های بسیاری نگاشته است از جمله: کتاب الأدب و الدلالة علی الخیر، کتاب جوامع (جامع) الآثار، کتاب الشرائع، کتاب الفرائض کتاب الفرائض الصغیر، کتاب الجامع الكبير فی الفقه، (رجال نجاشی: ۱۲۰۸/۴۴۷، فهرست شیخ طوسی: ۸۱۳/۵۱۱).

خلاصه و ارزیابی

- أحمدبن محمدبن خالد، کتاب محاسن، از کتب مرجع (خ مقدمه فقیه)

- أحمدبن محمدبن عیسی، کتاب نوادر، از کتب مرجع طایفه (خ مقدمه فقیه)

- إسحاق بن محمد نخعی، این راوی شدیداً تضعیف شده است، کتب وی نادرست خوانده شده.

- الحسن بن العباس بن الحریش، کتاب «إنّا أنزلناه فی لیلۃ القدر» تضعیف شده است (رجال نجاشی: ۱۳۸/۶۰، ضعفاء ابن غضائری، مجمع الرجال ۲: ۱۱۸).

- الحسن بن محبوب، کتاب مشیخه وی از کتب مرجع طایفه است (خ مقدمه فقیه).

- الحسن بن محمدبن سماعة، کتاب الطلاق، وی از ثقات و فقهای واقفه است.

- الحسين بن سعید، از کتب سی گانه وی، از کتب مرجع طایفه (خ مقدمه فقیه).

- حمادبن عیسی، کتاب الصلاة و کتاب الزکاة، وی غالباً از حریر روایت می کند که کتاب حریر از کتب مرجع بوده (خ مقدمه فقیه).

- سلمة بن الخطاب، کتاب «وفاة النبی صلی الله علیه و آله فی الحدیث» تضعیف شده است. (رجال نجاشی: ۳۹۸/۱۸۷).

- سهل بن زیاد، کتاب توحید و کتاب نوادر، وثاقت وی مورد اختلاف است.

- عبد العظیم بن عبد الله الحسینی، راوی وی احمدبن مهران است که در رجال ابن غضائری تضعیف شده است (مجمع الرجال ۱: ۱۶۹).

- عبدالله بن ابراهیم بن محمد الجعفری، کتاب «خروج محمد بن عبد الله و مقتله» و کتاب «صاحب فح و مقتله».

- (محمد) ابن ابی عمیر، النوادر، از کتب مرجع طایفه (خ مقدمه فقیه).

- محمدبن أحمد (بن یحیی)، نوادر الحکمة، از کتب مرجع

طایفه (خ مقدمه فقیه، رجال نجاشی: ۹۳۹/۳۴۸، فهرست طوسی: ۶۲۳/۴۰۹ و مصادر دیگر).

- محمد بن علی (الصیرفی أبو سمینة)، کتاب الدلائل، وی شدیداً تضعیف شده است (رجال نجاشی: ۸۹۴/۳۳۲، رجال کشی: ۱۰۳۲/۵۴۵ و ۱۰۳۳/۵۴۶، فهرست الطوسی: ۶۲۵/۴۱۲، ضعف ابن غضائری، مجمع الرجال ۵: ۲۶۴).
- معلی بن محمد (البصری)، از وی با وصف «مضطرب الحدیث و المذهب» یاد شده، ولی در وصف کتب وی گفته شده: کتبه قریبه (رجال نجاشی: ۱۱۱۷/۴۱۸).

بنابراین، تمام منابع کافی الزاماً مورد تأیید کتب رجالی نیستند، البته ختلاف نظر در شناخت مصادر و اعتبار مؤلفان آن طبیعی است.

اشاره به نکته‌ای در این جا مفید است که در کتاب کافی پاره‌ای روایات دیده می‌شود که از آن تحریف در قرآن برداشت شده است، مراجعه به این احادیث نشان می‌دهد که این روایات از کتاب‌هایی برگرفته شده است که مؤلف آنها (همچون معلی - بن محمد) یا راوی کتاب (همچون احمد بن مهران) در کتب رجالی تضعیف شده‌اند. بنابراین، این گونه احادیث از مصادر غیر قابل اعتبار در نزد عالمان و رجالیان گرفته شده و نمی‌توان مضمون آنها را به علمای شیعی نسبت داد. |